

Міністерство освіти і науки України
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки
Кафедра всесвітньої історії

ЗАТВЕРДЖЕНО

Проректор з навчальної і науково-педагогічної роботи та рекрутації,
проф. Гаврилюк С. В.

С. В. Гаврилюк
16 жовтня 2016 р.

Історія первісного суспільства та Стародавнього Сходу

РОБОЧА ПРОГРАМА

нормативної навчальної дисципліни

підготовки бакалаврів
галузі знань 03 гуманітарні науки
спеціальності 032 історія та археологія
освітньої програми історія, європеїстика, археологія
галузі знань 01 освіта
спеціальності 014 середня освіта (історія)
освітньої програми історія, правознавство, суспільствознавство
галузі знань 02 культура і мистецтво
спеціальності 027 музезнавство, пам'яткознавство
освітньої програми музезнавство, пам'яткознавство, культурний туризм

Луцьк – 2016

Робоча програма навчальної дисципліни “Історія первісного суспільства та Стародавнього Сходу” для студентів **галузі знань 03** гуманітарні науки **спеціальності 032** історія та археологія **освітньої програми** історія, європейстика, археологія, **галузі знань 01** освіта **спеціальності 014** середня освіта (історія) **освітньої програми** історія, правознавство, суспільствознавство, **галузі знань 02** культура і мистецтво **спеціальності 027** музеєзнавство, пам'яткознавство **освітньої програми** музеєзнавство, пам'яткознавство, культурний туризм.

” ____ ” _____, 2016 р. - 26 с.

Розробник: Білик Вікторія Андріївна, кандидат історичних наук, доцент кафедри
всесвітньої історії.

Рецензент: Шабала Ярослав Миколайович, доктор історичних наук, професор.

Робоча програма навчальної дисципліни затверджена на засіданні кафедри всесвітньої історії.

протокол № 1 від _____ 2016 р.

Завідувач кафедри _____ (Карліна О. М.)

Робоча програма навчальної дисципліни
схвалена науково-методичною комісією історичного факультету
протокол № 1 від _____ 2016 р.

Голова науково-методичної
комісії факультету _____ (Карліна О. М.)

Робоча програма навчальної дисципліни
схвалена науково-методичною радою університету
протокол № ____ від ____ _____ 2016 р.

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність світня програма, освітній ступінь	Характеристика навчальної дисципліни
		денна форма навчання
Кількість кредитів 7	Шифр і назва галузі знань: <i>03 гуманітарні науки</i> <i>01 освіта</i> <i>02 культура і мистецтво</i>	<i>нормативна</i>
Модулів: 2	Шифр і назва спеціальності 032 історія та археологія 014 середня освіта (історія) 027 музеєзнавство, пам'яткознавство	Рік підготовки: <i>перший</i>
Змістових модулів: 2		Семестр: <i>перший</i>
ІНДЗ: <i>нема</i>	Освітня програма історія, європеїстика, археологія історія, правознавство, суспільствознавство музеєзнавство, пам'яткознавство, культурний туризм	Лекції: <i>36 год.</i>
Загальна кількість годин: <i>210</i>		Практичні (семінари): <i>46 год.</i>
Тижневих годин (для денної форми навчання):	Освітній ступінь <i>бакалавр</i>	Самостійна робота: <i>114 год.</i>
Аудиторних: <i>4,5 год.</i>		Консультації: <i>14 год.</i>
самостійної роботи: <i>5 год.</i>		Форма контролю: <i>екзамен</i>
консультації: <i>0,5 год.</i>		

2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Історія первісного суспільства та Стародавнього Сходу є відносно самостійною складовою всесвітньої історії, яка досліджує найдавніші етапи становлення та розвитку людського суспільства і перших державних утворень. Вивчаючи становлення людського суспільства, ми з'ясуємо питання походження людини, зародження і початковий розвиток її господарської і суспільної діяльності, виникнення і розвиток матеріальної та духовної культури, формування рас та зародження перших протодержавних утворень.

В історії людства на певних етапах окремі народи ставали носіями суспільного прогресу. Сприятливі природні умови субтропічної зони Близького Сходу стали причиною того, що саме в долинах річок Євфрату, Тигру та Нілу сформувалися ранні цивілізації та їх перші держави. Згодом вони виникли у долинах річок Інду і Гангу в Індії, Хуанхе і Янцзи в Китаї. Тобто, перші в історії людства держави утворилися в регіоні, який в історіографії традиційно називається Стародавнім Сходом.

Мета навчальної дисципліни: формування у студентів ґрунтовних знань про основні етапи становлення і розвитку людського суспільства та перших держав у східному регіоні, особливості їх політичного, соціально-економічного та культурного функціонування.

Завдання навчальної дисципліни:

– визначити основні чинники формування та становлення людини і суспільства;

- простежити основні напрямки еволюції людини та суспільства;
- розглянути механізми формування соціальних інститутів первісності на певних етапах історичного розвитку;
- відобразити основні чинники формування, функціонування та еволюції стародавніх цивілізацій, виявити їх особливі риси та взаємозв'язки;
- проаналізувати економічні, соціальні, політичні та культурно-етнічні характеристики функціонування старосхідних держав;
- визначити особливості становлення держав та їх політичного розвитку в окремих регіонах Стародавнього Сходу;
- виробити вміння та навички самостійної роботи студентів із джерелами та історичним матеріалом, науковою літературою та періодичними виданнями, монографічною літературою.

ВИМОГИ ДО ЗНАТЬ ТА УМІНЬ СТУДЕНТІВ

Студент повинен знати:

- основні види джерел та загальну історіографію з навчальної дисципліни;
- хронологію та періодизацію первісної та старосхідної історії;
 - основні етапи процесу формування людини, людського суспільства та державотворення на Стародавньому Сході;
 - основні регіони Стародавнього Сходу;
 - чинники формування соціально-економічної та політичної системи;
 - особливі та загальні риси розвитку старосхідних цивілізацій;
 - термінологічний апарат дисципліни; карту.

Студент повинен уміти:

- аналізувати та узагальнювати зміст історичних джерел даної епохи;
- працювати з науковою літературою;
- застосовувати набуті знання, навички та вміння в самостійній практичній, науковій та педагогічній роботі;
 - аргументувати власну думку з дискусійних питань.
 - виділяти причини та наслідки подій зазначеної епохи;
 - давати оцінку історичним подіям, постатям, явищам;
 - володіти історичною термінологією; встановлювати синхронність подій, аналізувати зміст історичної карти.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 210 годин / 7 кредитів ECTS.

Форма навчання	Курс	Семестр	Загальний обсяг годин	Кількість годин				Підсумковий контроль
				Лекції	Практичні заняття	Самостійна робота	Консультації	
Денна	I	1	210	36	46	114	14	Екзамен

3. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Змістовий модуль 1. Формування людини і суспільства та перші держави Стародавнього Єгипту і Месопотамії

Тема 1. Вступ до історії первісного суспільства та Стародавнього Сходу (2 год.).

Терміни “первісне суспільство” та “Стародавній Схід”. Специфічні аспекти історії первісного суспільства: часова віддаленість періоду, відсутність письмових першоджерел, організаційні особливості первісного суспільства. Проблема теорії походження людини і суспільства. Хронологія: відносна (релятивна) та абсолютна. Природничі методи датування: калій-аргоновий, археомагнітний, радіуглицевий, палеокліматичний, тощо. Типи періодизацій історії первісного суспільства: археологічна, антропологічна, геологічна. Основні етапи розробки сучасної періодизації найдавнішої історії людства.

Умовність назви “Стародавній Схід”. Географічні межі Стародавнього Сходу. Старосхідні цивілізації: єгипетська, шумерська, вавилонська, урартська, індська, індуїстська, старокитайська. Формаційна та цивілізаційна концепції процесу державотворення на Стародавньому Сході. Значення наукових та культурних здобутків старосхідних народів та місце Стародавнього Сходу у всесвітній історії.

Тема 2. Джерельна база та історіографія історії первісного суспільства (2 год.).

Класифікація джерел історії первісного суспільства: археологічні, антропологічні, етнологічні, етнографічні тощо. Зміст інформації в джерелах та особливості їх застосування. Апополітейні та синполітейні первісні суспільства.

Становлення та розвиток науки про первісну добу. Дані античних та середньовічних авторів про синполітейні первісні суспільства. Вивчення народів Нового світу після відкриття Колумбом Америки. Періодизація історії людства С. Нельсона, Л. Моргана. Теорія Ч. Дарвіна. Ф. Енгельс і марксистська концепція первісної історії. Розробка проблем історії первісного суспільства в працях сучасних фахівців.

Тема 3. Етапи становлення та еволюції людини сучасного фізичного типу (антропогенез) (2 год.).

Австралопітеки і питання про їх місце в процесі антропогенезу. Перші представники роду *Homo* на Землі. *Homo habilis* (людина вміла) – творці олдувайської археологічної культури. Проблема грані між людиною і твариною. *Homo erectus* – архантроп. Палеоантроп – *Homo neanderthalensis*. Теорія неандертальської фази в розвитку сучасної людини. Типи неандертальців: типові та атипові, класичний (європейський) та Схул (палестинський).

Поява людини сучасного антропологічного типу (*Homo sapiens*). Погляди сучасних дослідників на час і місце формування неантропа. Поліцентрична та моноцентрична теорії появи кроманьйонців. Антропологічні характеристики кроманьйонців. Проблеми походження людських рас та її методологічне значення. Поява расових ознак та їх адаптивне значення. Великі й малі раси, контактні расові групи. Фактори расогенезу.

Тема 4. Родова община як перше соціальне об’єднання первісних людей (2 год.).

Палеопсихологічні та комунікативні аспекти розвитку людського суспільства. Роль фізичного розвитку предків людини у формуванні мислення та мови. Стадії розвитку мислення та мови., зародження ідеологічних уявлень та мистецтва.

Природа в післяльодовиковий період. Зміни у флорі та фауні. Нові знаряддя праці. Господарська диференціація колективів мисливців. Криза мисливсько-збиральницького господарства. Колективна та індивідуальна власність. Принципи організації влади та управління в ранньородовій общині.

Вплив економічного розвитку на подальшу соціалізацію первісного суспільства. Поняття “неолітичної революції”. Нові техніки обробки каменю: шліфування та свердління. Поява кераміки. Виникнення скотарства та землеробства. Осередки первинного становлення відтворюючого господарства. Перехід до осілости. Багатородові та одnorodові общини. Ускладнення структури роду. Клан, субклан, лінідж,

Тема 5. Зародження інститутів контролю та управління. Розклад первісного суспільства і становлення політичної влади та держави (2 год.).

Поняття власності (колективна та індивідуальна власність, виникнення особистої власності). Поява додаткового продукту і дарообміну. Поняття престижної економіки. Відокремлення ремесла. Поява обміну та його місце в становленні політичної влади. Виникнення приватної власності. Експлуатація, її форми.

Статеві-вікова диференціація в первісному суспільстві. Інститут ініціації. Принцип старшинства. Виникнення системи лідерства та її характер. Шляхи інституалізації влади: військовий, аристократичний і плутократичний.

Шлюб і сім’я як соціальні інститути. Форми шлюбних поселень та сім’ї.

Тема 6. Вступ до історії Стародавнього Єгипту (2 год.).

Класифікація джерельної бази історії Стародавнього Єгипту. Царські літописи, “автобіографії” єгипетських вельмож, літературні та релігійно-міфологічні джерела, дослідження античних авторів. Археологічні дослідження. Відносна та абсолютна хронологія. Періодизація історії Стародавнього Єгипту. Династії єгипетських фараонів. Географічна ізоляваність Стародавнього Єгипту та її вплив на соціально-економічний розвиток і культурно-релігійне життя місцевого населення.

Об’єднання Верхнього і Нижнього Єгипту. Перший загальноєгипетський цар – Міна (Менес) (рубіж IV–III тис. до н. е.). Централізація Єгипту в епоху Стародавнього царства. Становище номархів. Воєнні походи фараонів в добу Стародавнього царства. Політична катастрофа Давнього царства. I Перехідний період. Економічний занепад країни в епоху кризи.

Тема 7. Єгипетська держава періоду Середнього, Нового і Пізнього царств (2 год.).

Верхній Єгипет – центр боротьби за відродження централізованої держави. Об’єднання Єгипту за Аменемхета I – засновника XII династії та утворення Середнього царства.

Політична централізація Єгипту в добу Середнього царства. Відновлення завойовницьких походів. Внутрішні заворушення. Нашестя кочівників-гіксосів та розпад Єгипту на дві незалежні держави. II Перехідний період.

Боротьба фараонів XVII династії з гіксосами та остаточне визволення Єгипту від гіксоського панування за фараона XVIII династії Яхмоса I. Воєнна політика фараонів XIX династії. Ослаблення і розпад єгипетської держави наприкінці II тис. до н. е. Особливості політичної історії Єгипту доби Пізнього царства.

Тема 8. Виникнення цивілізації в Двуріччі (2 год.).

Класифікація джерел з історії. Проблема хронології та періодизації старомесопотамської історії.

Стародавньої Месопотамії Месопотамія – одне з найдавніших вогнищ землеробства на планеті. Перші заселення території в XI–VIII тис. до н. е. Поява іригації в VI тис. до н. е. Економічний розвиток та ускладнення соціальних відносин населення на рубежі IV–III тис. до н. е. Ранньодинастичний період.

Урбанізація півдня Месопотамії в III тис. до н. е. Синоїкізм. Утворення міст-держав в середині III тис. до н. е. Господарське життя, адміністративне управління месопотамських міст-держав. Становище і роль жрецтва. Конфлікти між містами-державами за територію.

Посилення північного сусіда шумерських міст-держав – семітського Аккаду за царя Саргана Аркадського. Підкорення Шумеру. Аккад під владою кутіїв: економічний та культурний занепад. Збереження незалежності шумерських міст-держав та їх боротьба проти кутіїв.

Вигнання кутіїв та заснування у XXII ст. до н. е. III династії Ура. Централізація шумеро-аккадського суспільства. Соціальна структура царства Шумеру та Аккаду. Занепад царства шумеру та Аккаду.

Тема 9. Встановлення гегемонії Вавилону в Месопотамії (2 год.).

Прихід амореїв в Месопотамію та ускладнення політичної обстановки. Створення держави амореїв зі столицею у Вавилоні в XIX ст. до н. е. Вихід Вавилону на зовнішньополітичну арену завдяки вмільй політичній діяльності шостого царя I Вавилонської династії Хаммурапі (XVIII ст. до н. е.). військові походи Хаммурапі та утворення Старовавилонського царства.

Вторгнення каситів і створення Ханойського царства на північно-східних кордонах Вавилоні. Суспільні та економічні зміни в середньовавилонську добу. Конфлікти Вавилону з Ассирією. Занепад Вавилону до кінця VII ст. до н. е.

Занепад Ассирії та відродження Вавилону. Нововавилонське (Халдейське) царство. Зміцнення Нововавилонського царства за Навуходоносора II. Особливості розвитку Халдейського царства за Навуходоносора II. Завоювання Вавилону Кіром II, Олександром Македонським.

Тема 10. Політична та соціально-економічна історія Північної Месопотамії в II – середині I тис. до н. е. (2 год.).

Періодизація історії Стародавньої Ассирії. Ашшур – столиця Ассирії. н. е. Роль Ассирії у розвитку торгівлі в Північній Месопотамії. Перші походи на захід, до Євфрату, і на південь, за течією Тигру в правління Ілушуми. Пожвавлення зовнішньої політики при Шамши-Ададі I (1813-1781 рр. до н.е.). Захоплення ассирійськими військами північно-месопотамських міст, підкорення Мари, сирійського міста Катной. Війни з хурритами на сході.

Перетворення Ассирії у велику державу і привласнення Шамши-Ададом I титула "цар багатьох". Розвиток Ассирійської держави за наступників Шамши-Адада I.

Повернення могутності при Тиглатпаласарі I. Ассирійська держава на початку I тис. до н. е. Розквіт Ассирійської імперії у VIII – на початку VII ст. до н. е. та причини її занепаду.

Тема 11. Культура Стародавнього Єгипту та Месопотамії (2 год.).

Роль релігійного чинника в суспільному житті Стародавнього Єгипту. Зв'язок релігії та міфології. Особливості писемності. Вплив релігії на розвиток літератури. "Тексти пірамід", "Розповідь Синухета". Староєгипетські казки. Розвиток науково-практичних знань: математика, астрономія, лікарське мистецтво.

Техніка монументального кам'яного будівництва. Особливості побуту стародавніх єгиптян: одяг, житла, харчування, транспорт.

Створення писемності шумерами в IV тис. до н. е. Піктографія – малюнкове письмо. Удосконалення писемності. Клинопис. Розвиток освіти в Стародавній Месопотамії. Становлення архівів. Жреці – охоронці "вищої мудрості". Зародження астрономії. Місячний календар. Математичні знання. Лікарське мистецтво.

Пантеон богів. Уявлення шумерів про світ. Основні культу. Зіккурат – архітектурний стиль в храмовому будівництві. Глиняне зодчество.

Основні матеріали для будівництва, особливості жител, шляхи сполучення. Одяг та харчування.

Змістовий модуль № 2. Мала Азія та Східне Середземномор'я. Стародавні держави Індії та Китаю.

Тема 12. Мала Азія (Анатолія) та Східне Середземномор'я в давнину (2 год.).

Характеристика джерельної бази дослідження історії Малої Азії та Східного Середземномор'я в стародавню епоху. Археологічні розкопки. Біблія як джерело.

Класифікація джерел. Джерела з історії хетів. Дешифровка хетського письма. Історія археологічних досліджень на території Малої Азії.

Природно-кліматичні умови та населення Малої Азії в давнину. Утворення Хетського царства. Політична історія хетів. Анатолія після загибелі Хетського царства. Фригійське та Лідійське царства. Ванське царство Урарту. Особливості економіки та суспільно-політичного ладу Хетської держави.

Характерні риси природно-кліматичних умов Палестини, Сирії, Фінікії. Етнодемографічні процеси в регіоні. Особливості процесів утворення класового суспільства та держави. Перші державні утворення в Східному Середземномор'ї. Суспільно-політичний та економічний розвиток Фінікії і Сирії в I тис. до н. е. Стародавні євреї та підкорення ними Палестини. Утворення старовірейської держави. Саул, Давид, Соломон. Розпад на два царства. Палестина в I тис. до н. е.

Тема 13. Перші державні утворення на території

Стародавнього Ірану (2 год.).

Характерні особливості джерельної бази. Три групи джерел з історії Стародавнього Ірану: писемні пам'ятки, археологічні джерела та повідомлення про давньоіранські держави в Біблії і працях античних авторів.

Територія Ірану – зона природних контрастів. Ізольованість гірських місцевостей.

Основні періоди історії Стародавнього Ірану.

Дискусійні питання походження корінного населення південно-західної території Ірану.

Федеративний устрій Еламу. Воєнно-політичне протиборство між Еламом та державами Месопотамії. Завоювання Еламу каситською Вавилонією. Налагодження стосунків з Вавилоном і боротьба проти Ассирії. Державне управління в Стародавньому Еламі. Особливості економічного та культурного розвитку населення Еламу.

Розселення мідійців на Іранському нагір'ї в IX ст. до н. е. Об'єднання лідійських племен у спільну державу в VII ст. до н. е. Розквіт Мідійського царства і його завоювання персами.

Тема 14. Ахеменідський період в історії Стародавнього Ірану (VI–IV ст. до н. е.) (2 год.).

Перські племена у VIII ст. до н. е. Розширення території VII ст. до н. е. Завоювання перськими царями з роду Ахеменідів сусідніх територій. Кір I. Завойовницька політика Кіра I. Камбіз – спадкоємець Кіра I. Державний переворот у Персії. Загроза політичної смути в державі Ахеменідів.

Ускладнення внутрішньополітичного становища держави Ахеменідів у V ст. до н. е., після смерті Дарія I. Зовнішньополітична ситуація у IV ст. до н. е. Вторгнення армії Олександра Македонського. Падіння Ахеменідської держави у 330 р. до н. е.

Тема 15. Становлення ранніх держав у Стародавній Індії (2 год.).

Особливості джерельної бази історії Стародавньої Індії. Основні групи джерел: староіндійські писемні пам'ятки, повідомлення іноземців про Індію, пам'ятки матеріальної культури.

Чотири періоди історії Стародавньої Індії: індський, ведійський, буддійський, класичний. Перші поселення землеробів в низькогірських західних районах долини Інду (IV тис. до н. е.). Міська цивілізація епохи бронзи в Північно-Західній Індії – Індська (Протоіндійська, Хараппська, Доведійська). Вогнища Індської цивілізації – міста Мохенджо-Даро та Хараппа.

Міграція в Північну Індію "арійських" племен в середині II тис. до н. е. Освоєння Північно-Східної Індії "аріями". Поява в кінці Ведійського періоду (VIII ст. до н. е.) в долині Гангу перших міст. Держави в долині Гангу — Кошала із столицею в Шравасті та Магадха із столицею в Раджагріха (нинішній Раджгір).

Тема 16. Буддійський період в історії Стародавньої Індії (VI–III ст. до н. е.) (2 год.).

Політична роздробленість Стародавньої Індії в VI ст. до н. е. Система староіндійських держав: монархії та олігархічні держави. Династія Нандів в Північній Індії.

Індійські походи Олександра Македонського в IV ст. до н. е. та їх вплив на розвиток місцевої економіки та культури.

Визвольне повстання під проводом представника роду Маур'їв. Повалення династії Нандів. Становлення та розвиток імперії Маур'їв. Вторгнення греко-бактрійців та парфян. Занепад імперії Маур'їв у II ст. до н. е.

Тема 17. Стародавній Китай II пол. II – сер. I тис. до н. е. (2 год.).

Джерельна база. Писемні джерела: пам'ятки епіграфіки, наукові (політичні та філософські) трактати, історичні твори, юридичні тексти та матеріали офіційного

діловодства. Археологічні дослідження території Стародавнього Китаю. Проблема хронології старокитайської історії. Сима Цянь і "Хронологічні таблиці" в його "Історичних записках". Періодизація історії Стародавнього Китаю за династичним методом.

Творці китайської державності племена Ся: дискусійні питання. Виникнення та розвиток держави Шан (Інь), її занепад в XI ст. до н. е.

Політична історія Західного Чжоу. Система спадкових рангів. Напади напівкочових племен жунів в II пол. VIII ст. до н. е. Східне Чжоу. Синтез населення Китаю в китайський народ. Політична криза в країні.

Тема 18. Культура Стародавньої Індії та Китаю (2 год.).

Багатомовність староіндійського населення. Поширення санскриту у Ведійську епоху. Буддійські університети. Науково-природничі та гуманітарні знання: математика, астрономія, хімія, фізика, медицина.

Буддійська література та її розквіт в епоху імперії Маур'їв. Характерні риси індійського театру. Мистецтво індійського танцю. Палацова та буддійська храмова архітектура.

Релігійно-міфологічний світогляд стародавніх китайців. Конфуціанські канони: "Книга перемін", "Книга історії", "Книга пісень", "Весна і осінь", "Бесіди й судження". Китайська поезія. Історична та філософська проза. Белетристика. Музика як вираження внутрішнього світу людини.

Простота архітектурних форм, кам'яні гробниці та барельєфи. Розвиток математичних та астрономічних знань. Китайська алхімія. Народна медицина. Китайські історики та їхні концепції.

4. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

№ п/п	Назва теми	Кількість годин, відведених на: аудиторні та позааудиторні заняття (денна форма)				
		Лекції	Семінари	Сам. роб.	Консул ьтації	Усього
Змістовий модуль 1. Формування людини і суспільства та перші держави Стародавнього Єгипету і Месопотамії						
1.	Вступ до історії первісного суспільства та Стародавнього Сходу	2		2	1	5
2.	Джерельна база та історіографія історії первісного суспільства	2		2	1	5
3.	Етапи становлення та еволюції людини сучасного сучасного фізичного типу (антропогенез)	2		4		6
4.	Родова община як перше соціоціальне об'єднання первісних людей	2		2	1	5
5.	Зародження інститутів контролю та управління. Розклад первісного суспільства і становлення політичної влади та держави	2		4		6
6.	Виникнення та еволюція стада передлюдей		2	2		4

7.	Епоха архантропів та палеоантропів – період становлення людського суспільства		2	2		4
8.	Ранньородова община мисливців і збирачів		2	4		6
9.	Стадія пізньородової общини		2	4		6
10.	Економічні передумови процесу класоутворення		2	2		4
11.	Становлення інститутів політичної влади в первісному суспільстві		2	2	1	5
13.	Вступ до історії Стародавнього Єгипту	2		2		4
14.	Єгипет періоду Середнього, Нового і Пізнього царств	2		4		6
15.	Соціально-економічний розвиток Стародавнього Єгипту в епоху Середнього царства		4	2	1	7
16.	Стародавній Єгипет доби Нового і Пізнього царств.		2	4		6
17.	Виникнення цивілізації в Двуріччі	2		2		4
18.	Встановлення гегемонії Вавилону в Месопотамії	2		2	1	5
19.	Економічний розвиток Вавилону за законами Хаммурапі		2	4		6
9.	Вавилонське суспільство за законами Хаммурапі		4	2		6
10.	Політична та соціально-економічна історія Північної Месопотамії в II – сер. I тис. тис. до н. е.	2		4	1	7
11.	Культура Стародавнього Єгипту та Месопотамії	2		4		6
12.	Соціально-економічний розвиток та політичний лад Ассирії II пол. II тис. до н. е. за середньоассирійськими законами		2	4		6
	Разом за змістовим модулем 1	22	26	64	7	119
Змістовий модуль 2. Мала Азія та Східне Середземномор'я. Стародавні держави Індії та Китаю.						
13.	Мала Азія (Анатолія) та Східне Середземномор'я в давнину	2		4		6
14.	Хеттське господарство і суспільство у XIV-XIII ст. до н. е.		2	4	1	7
15.	Суспільно-політичний та економічний розвиток держав		2	4		6

	Східного Середземномор'я в I тис. до н. е.					
16.	Перші державні утворення на території Стародавнього Ірану	2		2	1	5
17.	Ахеменідський період в історії Стародавнього Ірану (VI–IV ст. до н. е.)	2		4	1	7
18.	Перська держава за Дарія I		4	4		8
19.	Становлення ранніх держав у Стародавній Індії	2		2	1	5
20.	Буддійський період в історії Стародавньої Індії (VI–III ст. до н. е.)	2		4	1	7
21.	Соціально-економічний розвиток староіндійського суспільства за Законами Ману та “Архашастрою”		4	6		10
22.	Релігійний фактор у суспільному розвитку стародавньої Індії.		2	4	1	7
23.	Стародавній Китай II пол. II – сер. I тис. до н. е.	2		4		6
24.	Культура Стародавньої Індії та Китаю	2		4	1	7
25.	Централізація Стародавнього Китаю у III ст. до н. е. – II ст. н. е.		6	4		10
Разом за змістовим модулем 2		14	20	50	7	95
Усього годин:		36	46	114	14	210

5. ТЕМИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

№ з/п	Теми	Кількість годин
Змістовий модуль 1. Формування людини і суспільства та перші держави Стародавнього Єгипету і Месопотамії		
1.	<p style="text-align: center;">Виникнення та еволюція стада передлюдей</p> <p>1. Стадо ранніх передлюдей. а) праяряддева діяльність ранніх передлюдей. б) форми об'єднання ранніх передлюдей. Домінування та конфлікти. Розподіл здобичі. 2. Стадо пізніх передлюдей. а) стоянки та знаряддева діяльність пізніх передлюдей. б) особливості об'єднань та міжстатевих стосунків. 3. Фактори біологічної еволюції людини. Початок соціогенезу.</p>	2
2.	<p style="text-align: center;">Епоха архантропів та палеоантропів – період становлення людського суспільства</p> <p>1. Формування виробничих та суспільних відносин в праобщині архантропів. Міжстатеві стосунки. 2. Еволюція праобщини архантропів. Виникнення мислення та мови.</p>	2

	<p>3.Еволюція засобів праці та господарської діяльності палеоантропів (неандертальців). Житла та спосіб життя.</p> <p>4.Формування суспільних відносин. Неандертальські поховання. Виникнення ідеологічних уявлень, мистецтва, раціональних знань.</p>	
3.	<p>Ранньородова община мисливців і збирачів</p> <p>1.Завершення процесу антропогенезу. Расогенез. Розширення початкової ойкумени.</p> <p>2.Виникнення общинно-родового ладу.</p> <p>3.Ранньопервісна (ранньородова) община:</p> <p>а) природне середовище;</p> <p>б) еволюція знарядь праці та типи мисливського господарства;</p> <p>в) соціально-економічні відносини;</p> <p>г) статевовікова організація. Шлюб та сім'я;</p> <p>д) общинна організація, організація влади, соціальні норми;</p> <p>е) духовна культура.</p>	2
4.	<p>Стадія пізньородової общини</p> <p>1.Перехід від 12привласнювального до відтворювального господарства:</p> <p>а) передумови виникнення землеробства і скотарства;</p> <p>б)найдавніші осередки становлення відтворювального господарства.</p> <p>2. Соціально-економічні відносини.</p> <p>3. Народонаселення і його відтворення. Шлюб та сім'я.</p> <p>4. Общинно-родова структура, організація влади і управління.</p> <p>5. Духовна культура.</p>	2
5.	<p>Економічні передумови процесу класоутворення</p> <p>1. Передумови політогенезу.</p> <p>2. Піднесення та прогрес господарського розвитку:</p> <p>а) подальший розвиток відтворювального господарства;</p> <p>б) відкриття металургії та становлення ремесла;</p> <p>в) інтенсифікація обміну;</p> <p>г) перетворення надлишкового продукту в додатковий.</p> <p>Виникнення приватної власності.</p>	2
6.	<p>Становлення інститутів політичної влади в первісному суспільстві</p> <p>1.Визрівання інститутів класового суспільства (політичної влади, держави):</p> <p>а) зародження експлуатації та суспільних класів – класогенез;</p> <p>б) основні форми експлуатації;</p> <p>в) головні напрями становлення політичної влади.</p> <p>2. Економічні та політичні засади переходу до патріархату. Шлюб та сім'я.</p>	2
7.	<p>Соціально-економічний розвиток Стародавнього Єгипту в епоху Середнього царства</p> <p>1.Розвиток давньоєгипетського господарства:</p> <p>а) сільське господарство та його особливості;</p> <p>б) основні галузі ремісничого виробництва;</p> <p>в) торгівля та її характеристики.</p> <p>2.Особливості соціальної стратифікації єгипетського суспільства доби Стародавнього та Середнього Царства.</p> <p>3.Староєгипетська сім'я та її характерні риси.</p>	4
8.	<p>Стародавній Єгипет доби Нового і Пізнього царств.</p> <p>1.Звільнення Єгипту від гіксосів і перетворення Єгипту в “світову державу”.</p> <p>2.Реформи Аменхотепа IV: причини, особливості, наслідки.</p>	2

	3. Єгипет доби XIX династії та Рамесидів. Фіванська теократія. 4. Політичний устрій єгипетської держави періоду Пізнього Царства.	
9.	Економічний розвиток Вавилону за законами Хаммурапі 1. Закони Хаммурапі як історичне джерело. 2. Відображення особливостей господарського життя вавілонян в законах Хаммурапі: а) іригаційне землеробство; б) тваринництво; в) ремесло; г) торгівля та лихварство. 3. Форми власності, система землекористування.	2
10.	Вавилонське суспільство за законами Хаммурапі. 1. Соціальна структура вавилонського суспільства: вільне та залежне населення. 2. Характер та джерела рабства у Стародавньому Вавилоні. 3. Спадкові та сімейні відносини за законами XVIII ст. до н. е. 4. Особливості судочинства та кримінального права в давньовавилонській державі.	4
11.	Соціально-економічний розвиток та політичний лад Ассирії II пол. II тис. до н. е. за середньоассирійськими законами 1. Сільське господарство та форми землеволодіння. Розвиток ремесла і торгівлі. 2. Майнове розшарування в ассирійському суспільстві. Рабство та його характер. 3. Спадкове, сімейне та карне право за середньоассирійськими законами. 4. Державний устрій Ассирії в середньоассирійський період.	2
Змістовий модуль 2. Мала Азія та Східне Середземномор'я. Стародавні держави Індії та Китаю.		
12.	Хетське господарство і суспільство у XIV–XIII ст. до н. е. 1. Джерела вивчення суспільно-економічних відносин в Хеттії. 2. Сільське господарство, ремесло і торгівля в Хетській державі за хетськими законами. 3. Особливості станового поділу населення Хеттії: а) вільне населення; б) раби. 4. Сім'я, сімейне право та становище жінки в Хеттії у XIV–XIII ст. до н. е.	2
13. Сер	Суспільно-політичний та економічний розвиток держав Східного Середземномор'я в I тис. до н. е. 1. Фінікія та Сирія в I тис. до н. е. 2. Утворення єврейської держави у стародавній Палестині. Держава Давида і Соломона 3. Розпад Ізраїльсько-Іудейського царства. Палестина в I тис. до н. е.	2
14.	Перська держава за Дарія I. 1. Політична криза в державі Ахеменідів наприкінці VII – поч. VI ст. до н. е. Прихід до влади Дарія I. 2. Державні реформи Дарія I та їх значення: а) адміністративно-територіальна; б) економічна; в) правова; г) системи управління; д) військова. 3. Наслідки суспільного реформування Дарія I в Ахеменідській державі.	4
15.	Соціально-економічний розвиток староіндійського суспільства за	4

	Законами Ману та “Архашастрою”	
	<p>1.Економічний розвиток стародавньої Індії та його особливості в сер. I тис. до н. е.</p> <p>2.Варно-кастовий лад як особливість соціального устрою Стародавньої Індії.</p> <p>3.Форми власності й залежності в староіндійському суспільстві.</p> <p>4.Система общин і сім’я в соціальній стратифікації індійського суспільства.</p>	
16.	<p>Релігійний фактор у суспільному розвитку Стародавньої Індії</p> <p>1.Релігія Вед як відображення індійського суспільства кінця II – середини I тис. до н. е.</p> <p>2.Реформаційні віровчення середини I тис. до н.е.:</p> <p>а) джайнізм;</p> <p>б) буддизм;</p> <p>в) індуїзм.</p>	2
17.	<p>Стародавній Китай у III ст. до н. е. – II ст. н. е.</p> <p>Заняття 1. (2 год.)</p> <p>1.Реформи Шан Яна. Виникнення централізованої імперії Цінь.</p> <p>2. Внутрішня та зовнішня політика Цінь Шіхуана.</p> <p>3. Криза в імперії Цінь наприкінці III ст. до н. е. та її розпад.</p> <p>Заняття 2. (4 год.)</p> <p>1.Виникнення імперії Хань в кінці III ст. до н. е. Внутрішня політика Лю Бана.</p> <p>2.Посилення централізації держави. Внутрішня та зовнішня політика У-ді та його наступників.</p> <p>3.Реформи Ван Мана та повстання червонобрових.</p> <p>4.Повстання “жовтих пов’язок”. Падіння імперії Хань у II ст. н. е.</p>	6
Разом		24

6. САМОСТІЙНА РОБОТА

№ з/п	Тема	Кількість годин
1.	Основні етапи розробки сучасної періодизації найдавнішої історії людства.	8
2.	Біологічні та соціальні чинники антропосоціогенезу.	8
3.	Антропологічні характеристики первісної людини на різних етапах її формування.	8
4.	Економічні та соціальні засади переходу до патріархату.	8
5.	Влада та власність у первісному суспільстві. Феномен влади-власності.	10
6.	Місце і роль ідеологічних уявлень в житті первісної людини.	8
7.	Зародження феномену східного деспотизму.	8
8.	Особливості виникнення та розвитку, закономірності формування держави як суспільного інституту на Сході.	8
9.	Держава і суспільство: вироблення принципів взаємовідносин.	8
10.	Влада та власність на Сході. Феномен влади-власності.	8
11.	Принципи соціальної стратифікації давньосхідних суспільств.	8
12.	Місце і роль релігійних та філософсько-етичних вчень у формуванні феномену східного деспотизму.	8
13.	Становище жінки у старосхідних державах.	8

14.	Вплив релігії на розвиток культури давньосхідних народів.	8
Разом		114

8. МЕТОДИ ТА ЗАСОБИ НАВЧАННЯ

У ході вивчення навчальної дисципліни “Історія первісного суспільства та Стародавнього Сходу” для передачі великого масиву інформації (факти, дати, імена, висновки, оцінки) застосовується пояснювально-ілюстративний метод; при розгляді окремих питань використовується метод проблемного викладу. При самостійному вивченні студентами джерел та літератури застосовується дослідницький метод. Наочні методи (ілюстрування, показ) дають можливість студентам краще засвоїти новий матеріал. При вивченні проблемних питань застосовуються дискусійні методи.

9. Форма підсумкового контролю успішності навчання: екзамен.

10. МЕТОДИ ТА ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ УСПІШНОСТІ НАВЧАННЯ

З метою діагностики успішності студентів використовуються:

- усне опитування на семінарських заняттях;
- тематичні письмові самостійні роботи;
- письмові контрольні роботи;
- виконання тестових завдань;
- співбесіди на консультаціях
- іспит, як підсумковий засіб діагностики успішності.

11. РОЗПОДІЛ БАЛІВ, ЯКІ ОТРИМУЮТЬ СТУДЕНТИ

Підсумкова оцінка за 100-бальною шкалою складається із сумарної кількості балів за:

- поточне оцінювання з відповідних тем (максимум 40 балів);
- модульні контрольні роботи (максимум 60 балів).

Поточний контроль (мах - 40 балів)		Модульний контроль (мах - 60 балів)		Загальна кількість балів
Модуль 1		Модуль 2		
Змістовий модуль 1	Змістовий модуль 2	МКР 1	МКР 2	
12 балів як середнє арифм. + 8 балів за активність	12 балів як середнє арифм. + 8 балів за активність	30	30	100

До поточної модульної оцінки додаються бали за активну навчальну діяльність протягом семестру:

- 8 балів додаються, якщо на 75% практичних занять студент отримав позитивну оцінку або доповнення;
- 3 бали додаються, якщо на 25 % практичних занять студент отримав позитивну оцінку або доповнення.

Критерії оцінювання навчальних досягнень студентів на практичних заняттях

Рівні	Оцінка в	Критерії оцінювання
--------------	-----------------	----------------------------

навчальних досягнень	балах (за 12-бальною шкалою)	
Початковий (понятійний)	1	Студент володіє навчальним матеріалом на рівні засвоєння окремих термінів, фактів без зв'язку між ними; відповідає на запитання, які потребують відповіді «так» чи «ні»
	2	Студент мало усвідомлює мету навчально-пізнавальної діяльності, робить спробу знайти способи дій, розповісти суть заданого, проте відповідає лише за допомогою викладача на рівні «так» чи «ні», може самостійно знайти в підручнику відповідь
	3	Студент намагається аналізувати на основі побутових знань і навичок; виявляє окремі властивості, спроби виконання вправ, дій репродуктивного характеру, за допомогою викладача робить прості розрахунки за готовим алгоритмом
Середній (репродуктивний)	4	Студент володіє початковими знаннями, знає близько половини навчального матеріалу, здатний відтворити його відповідно до тексту підручника або пояснень викладача, провести за зразком економічні розрахунки; слабо орієнтується у поняттях, визначеннях, самостійне опрацювання навчального матеріалу викликає значні труднощі
	5	Студент знає більше половини навчального матеріалу, розуміє сутність предмета, може дати визначення економічних понять, категорій, однак із помилками, впевнено працювати з підручником, самостійно оволодіти частиною навчального матеріалу; робить прості розрахунки за алгоритмом, але висновки не логічні, не послідовні
	6	Студент розуміє основні положення навчального матеріалу, може поверхово аналізувати події, економічні ситуації, робить певні висновки; відповідь може бути правильною, проте недостатньо осмисленою, самостійно відтворює більшу частину матеріалу; вміє застосовувати знання під час розв'язування розрахункових завдань за алгоритмом, користуватися додатковими джерелами
Достатній (алгоритмічний-дієвий)	7	Студент правильно і логічно відтворює навчальний матеріал, розуміє основоположні теорії і факти, встановлює причинно-наслідкові зв'язки між ними, вміє наводити свої власні приклади на підтвердження певних думок, застосовувати теоретичні знання у стандартних ситуаціях; за допомогою викладача може скласти план реферату, виконати його і правильно оформити, самостійно користуватися додатковими джерелами, правильно використовувати термінологію, скласти прості таблиці, схеми
	8	Знання студента досить повні, він вільно застосовує вивчений матеріал у стандартних ситуаціях, логічно висвітлює суспільні події в державі і за рубежом, вміє аналізувати, робити висновки до економічних розрахунків;

		відповідь його повна, логічна, обґрунтована, однак із деякими неточностями; вміє самостійно працювати, може підготувати реферат і захистити його положення
	9	Студент вільно володіє вивченим матеріалом, застосовує економічні знання у дещо змінених ситуаціях, вміє аналізувати і систематизувати інформацію, робить аналітичні висновки, використовує загальновідомі докази у власній аргументації, чітко тлумачить економічні поняття, формулювання законів, нормативних документів, може самостійно опрацювати матеріал, виконує прості творчі завдання; має сформовані типові навички
Високий (творчий професійний)	10	Студент володіє глибокими і міцними знаннями та використовує їх у нестандартних умовах, ситуаціях; може визначати тенденції та суперечності процесів; робить аргументовані висновки, практично оцінює окремі нові факти, явища, процеси, самостійно визначає мету власної діяльності; розв'язує творчі завдання, може сприймати іншу позицію як альтернативну, знає суміжні дисципліни, використовує знання, аналізуючи економічні явища
	11	Студент володіє узагальненими знаннями з предмета, аргументовано використовує їх у нестандартних ситуаціях, уміє знаходити джерела інформації та аналізувати їх, ставити і розв'язувати проблеми, застосовувати вивчений матеріал для власних аргументованих суджень у практичній діяльності (диспути, дискусії, круглі столи), спроможний за допомогою викладача підготувати виступ на студентську наукову конференцію, самостійно вивчити матеріал, визначити програму своєї пізнавальної діяльності, знаходити інформацію в газетах, журналах, публікаціях, Інтернеті, мультимедійних програмах тощо, оцінювати економічні явища в суспільстві, виявляє свою життєву позицію
	12	Студент має системні, дієві знання, виявляє неординарні творчі здібності у навчальній діяльності, використовує широкий арсенал засобів доказів своєї думки, розв'язує складні проблемні завдання, схильний до системно-наукового аналізу та прогнозу явищ; уміє ставити і розв'язувати проблеми, самостійно здобувати і використовувати інформацію, виявляє власне ставлення до неї, виконує науково-дослідну роботу, логічно та творчо викладає матеріал в усній та письмовій формі; розвиває свої здібності й нахили; використовує Інтернет, моделює економічні ситуації в нестандартних умовах

Критерії оцінювання навчальних досягнень студентів на контрольних роботах

1 бал – студент може розрізнити об'єкт навчання і відтворити деякі його елементи, мало усвідомлює мету навчально-пізнавальної діяльності.

2 бали – студент фрагментарно відтворює незначну частину навчального матеріалу, має не чіткі уявлення про об'єкт навчання, виявляє здатність елементарно викладати думку,

може відтворити кілька термінів, явищ, без зв'язку між ними; повинен вибрати вільний варіант відповіді.

4 бали – студент має початковий рівень знань; знає близько половини навчального матеріалу; здатний відтворити його відповідно до тексту підручника або пояснень викладача, повторити за зразком певну дію, описує явища, процеси без пояснень причин; за допомогою викладача здатен відтворити їх послідовність, слабо орієнтуються в поняттях, має фрагментарні навички в роботі з підручником, самостійне опрацювання навчального матеріалу викликає значні труднощі, здатен давати відповіді на прості, стандартні запитання, виявляє інтерес до навчального матеріалу.

6 балів – Студент знає більше половини навчального матеріалу, розуміє основний навчальний матеріал, здатний з помилками й неточностями дати визначення понять, сформулювати правило, здатен відтворити його з помилками та неточностями, має стійкі навички роботи з текстом підручника, може самостійно оволодіти більшою частиною заданого матеріалу, формулює поняття, наводить приклади, знає основні дати, орієнтується в хронології, підтверджує висловлене судження одним-двома аргументами; здатен використовувати наочні матеріали; відповіді непослідовні та нелогічні.

8 балів – студент виявляє знання і розуміння основних положень навчального матеріалу, може поверхово аналізувати події, процеси, явища і робити певні висновки; відповідь його правильна, але недостатньо осмислена; самостійно відтворює більшу частину навчального матеріалу; відповідає за планом, висловлює власну думку щодо теми, вміє застосовувати знання при розв'язуванні задач за зразком; користується додатковими джерелами.

10 балів – студент правильно і логічно відтворює навчальний матеріал, розуміє основоположні теорії і факти, встановлює причинно-наслідкові зв'язки між ними; уміє наводити окремі власні приклади та підтвердження певних думок, застосовувати вивчений матеріал у стандартних ситуаціях; самостійно користується додатковими джерелами; частково контролює власні навчальні дії; правильно використовує термінологію; складає таблиці та схеми.

12 балів – знання студента є достатньо повними, він вільно застосовує вивчений матеріал у стандартних ситуаціях, логічно висвітлює події з точки зору смислового взаємозв'язку, уміє аналізувати, встановлювати найсуттєвіші зв'язки і залежності між явищами, фактами, робити висновки, загалом контролює власну діяльність. Відповідь повна, логічна, обґрунтована, але з деякими неточностями.

14 балів – студент вільно володіє навчальним матеріалом, застосовує знання в дещо змінених ситуаціях, уміє аналізувати і систематизувати інформацію, використовує загальновідомі докази у власній аргументації; висловлює стандартну аргументацію при оцінці дій, процесів, явищ; чітко тлумачить поняття; здатен до самостійного опрацювання навчального матеріалу.

16 балів – студент володіє глибокими і міцними знаннями, здатний використовувати їх у нестандартних ситуаціях; може визначати тенденції та протиріччя процесів; робить аргументовані висновки; критично оцінює окремі нові факти, явища, ідеї; використовує додаткові джерела та матеріали; самостійно визначає окремі цілі власної навчальної діяльності; вирішує творчі завдання; відрізняє упереджену інформацію від об'єктивної; здатен сприйняти іншу позицію як альтернативну.

18 балів – студент володіє узагальненими поняттями з предмета, аргументовано використовує їх у нестандартних ситуаціях, уміє знаходити джерело інформації та аналізувати її, ставити і розв'язувати проблеми, самостійно оцінює різноманітні життєві явища і факти, виявляючи особисту позицію щодо них.

20 балів – студент має системні, дієві знання, виявляє неординарні творчі здібності у навчальній діяльності, користується широким арсеналом засобів-доказів своєї думки, вирішує складні проблемні завдання, схильний до системно-наукового аналізу та прогнозу явищ; вміє ставити і розв'язувати проблеми, самостійно здобувати і використовувати

інформацію, виявляє власне ставлення до неї; самостійно виконує науково-дослідну роботу; логічно і творчо викладає матеріал письмовій формі; розвиває свої обдарування та нахили.

Шкала оцінювання (національна та ECTS)

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсової роботи (проекту), практики	для заліку
90 – 100	A	Відмінно	Зараховано
82 – 89	B	Добре	
75 - 81	C		
67 -74	D	Задовільно	
60 - 66	E		
1 – 59	Fx	Незадовільно	Незараховано (з можливістю повторного складання)

ДЖЕРЕЛА ТА МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ “ІСТОРІЯ ПЕРВІСНОГО СУСПІЛЬСТВА ТА СТАРОДАВНЬОГО СХОДУ”

ІСТОРІЯ ПЕРВІСНОГО СУСПІЛЬСТВА

Основна література:

1. Алексеев В. П. История первобытного общества : [учебн. для вузов по спец. “История”] / В. П. Алексеев, А. И. Першиц. – [4-е изд.]. – М. : Высш. шк., 1990. – 351 с. : ил.
2. Алексеев В. П. История первобытного общества : [учебн. по спец. “История”] / В. П. Алексеев, А. И. Першиц. – [5-е изд.]. – М. : Высш. шк., 2001. – 318 с. : ил.
3. Бунятян К. П. Давнє населення України : навч. посіб. для студ. істор. закл. освіти / Бунятян К. П. – К. : Либідь, 1999. – 228 с.
4. Гаврюшенко О. А. Історія культури : навч. посіб. / О. А. Гаврюшенко, В. М. Шейко, Л. Г. Тишевська. – К. : Кондор, 2004. – 763 с.
5. Давня історія України : [у 2-х кн.] / П. П. Толочко, Д. Н. Козак, С. Д. Крижицький, В. Ю. Мурзін та ін. Кн. 1. – К. : Либідь, 1994. – 240 с.
6. Енгельс Ф. Походження сім'ї, приватної власності і держави. У зв'язку з дослідженнями Льюїса Г. Моргана / Енгельс Ф., Маркс К. Твори. – Т. 21 – К. : Політвидав України, 1964. – С. 23–171.
7. Залізник Л. Л. Первісна історія України : навч. посіб. / Л. Л. Залізник. – К.: Вища школа, 1999. – 264 с.
8. Залізник Л. Археологія України : курс лекцій / Залізник Л., Отрощенко В., Бунятян К. та ін. – К. : Либідь, 2005 – 504 с.
9. История первобытного общества. Эпоха класообразования / [В. П. Алексеев, О. Ю. Артемова, Л. Е. Куббель и др.] ; под ред. Ю. В. Бромлей. – М. : Наука, 1988. – 568 с.
10. История первобытного общества. Эпоха первобытной родовой общины / [ответ. ред. Ю. В. Бромлей]. – М. : Наука, 1986. – 572 с.
11. История первобытного общества. Общие вопросы. Проблемы антропосоциогенеза / [ответ. ред. Ю. В. Бромлей]. – М. : Наука, 1983. – 432 с.
12. История человечества : [в 8 т.] / [под общ. ред. А. Н. Сахарова]. – М. : ООО "Изд. Дом МАГИСТР-ПРЕСС", 2003.

- Т. 1 : Доисторические времена и начало цивилизации / [под ред. З. Я. де Лаата]. – 2003. – 682 с. : ил.
- 13.Первобытное общество. Основные проблемы развития / [под ред. А. И. Першица]. – М. : Наука, 1975. – 288 с.
 14. Першиц, А. И. История первобытного общества : [учебн.] / А. И. Першиц, А. Л. Монгайт, В. П. Алексеев. – [3-е изд., перераб. и доп.]. – М. : Высш. шк., 1982. – 223 с. : ил.
 - 15.Першиц А. І. Історія первісного суспільства : [підруч. для студ. іст. ф-тів ВНЗ] / А. І. Першиц, О. Л. Монгайт, В. П. Алексеев. – К. : Вищ. шк., 1980. – 224 с.
 - 16.Сегеда С. Антропология : навч. посібн. / С. Сегеда. – К. : Либідь, 2001. – 336 с.
 - 17.Станко В. Н. Історія первісного суспільства : [підруч. для студ. гуманіт. спец. ВНЗ] / В. Н. Станко, М. Л. Гладких, С. П. Сегеда. – К. : Либідь, 1999. – 239 с.
 - 18.Хомутов А.И. Антропология : учеб. пособ. / А. И. Хомутов, С. Н. Кульба. – Ростов-на-Дону : Феникс, 2002. – 378 с.
 - 19.Хрисанфова Е. Н. Антропология / Е. Н. Хрисанфова, И. В. Перевозчиков. – М. : Высш. шк., 2002. – 400 с.
 - 20.Чмихов М. О. Давня культура : навч. посіб. / М. О. Чмихов. – К. : Либідь, 1994. – 288 с.
 - 21.Шейко В. М. Історія художньої культури : [підруч. для студ. вищих учбов. закл.] / В. М. Шейко, О. А. Гаврюшенко, О. В. Кравченко. – Харків : ХДАК, 1999. – 210 с. – (В 5-ти кн., кн. І : Первісність. Стародавній світ).

Додаткова література:

22. Алексеев В. П. От животных – к человеку : легенды, факты, наука / В. П. Алексеев. – М. : Советская Россия, 1969. – 190, [2] с.
- 23.Алексеев В. П. Становление человечества / В. П. Алексеев. – М. : Политиздат, 1984. – 462 с. : ил.
- 24.Алексеев В. П. Человек: эволюция и таксономия (некоторые теоретические вопросы) / В. П. Алексеев. – М. : Наука, 1985. – 285 с.
- 25.Андреев И. Л. Происхождение человека и общества / И. Л. Андреев. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – М. : Мысль, 1988. – 415, [1] с.
- 26.Анисимов А. Ф. Духовная жизнь первобытного общества / А. Ф. Анисимов. – М.-Л. : Наука, 1966. – 243 с.
- 27.Аугуста И. Жизнь древнего человека / Иозеф Аугуста, Зденек Буриан. – Прага : Артия, 1971. – 250 с.
- 28.Биологическая эволюция и человек / [отв. ред. Рогинский Я. Я.]. – М. : Изд-во МГУ, 1989. – 240 с.
- 29.Борисковский П. И. Древнейшее прошлое человечества / П. И. Борисковский. – М. : Наука, 1980. – 240 с.
30. Бунак В. В. Род Номо, его возникновение и последующая эволюция / В. В. Бунак. – М. : Наука, 1980. – 327 с.
- 31.Бунятян К. П. На світанку історії / Бунятян К. П., Мурзін В. Ю., Симоненко О. В. – К. : Альтернативи, 1999. – 336 с.
- 32.Бутовская М. Л. У истоков человеческого общества : Поведенческие аспекты эволюции человека / М. Л. Бутовская, Л. А. Файнберг. – М. : Наука, 1993. – 249 с.
- 33.Герасименко Н. П. Природная среда древнего человека Донбасса в голоцене / Н. П. Герасименко // Оточуюче середовище і стародавнє населення України. – К.: Ін-т археології НАНУ, 1993. – С.32–42.
- 34.Герасименко Н. П. Природная среда обитания мустьерского человека Донбасса / Н. П. Герасименко // Археологический альманах : наук. журнал. – 1993. – № 2. – С. 5–11.
- 35.Герасименко Н. П. Природная среда обитания человека на юго-востоке Украины в позднеледниковье и голоцене: по материалам палеогеографического изучения археологических памятников / Н. П. Герасименко // Археологический альманах : наук. журнал. – 1997. – № 6. – С. 3–64.

36. Герасименко Н. П. Природная среда обитания палеолитического человека Западного Крыма и Донбасса в последнем ледниковом периоде / Н. П. Герасименко. // *Вариабельність середнього палеоліту України*. – К.: Шлях, 2003. – С. 116–122.
37. Гладилін В. М. Про випереджаючу роль розвитку фізичного типу людини в процесі становлення палеолітичного виробництва / В. М. Гладилін // *Кам'яна доба України* : зб. наук. праць. – К., 2008. – Вип. 11. – С. 120–121.
38. Гумилев Л. Н. Этногенез и биосфера Земли / Л. Н. Гумилев. – Л. : Гидрометеиздат, 1990. – 520 с.
39. Добровольская М. В. Особенности питания человека позднего каменного века и некоторые вопросы поведения. [Электронный ресурс] / М. В. Добровольская // *Этнология человека и смежные дисциплины. Современные методы исследований*. [под ред. М. Л. Бутовской]. – М. : Ин-т этнологии и антропологии, 2004. – С. 88–111. – Режим доступа:
<http://www.evolbiol.ru/antropol3.htm>.
40. Дубинин Н. П., Шевченко Ю. Г. Некоторые вопросы биосоциальной природы человека / Н. П. Дубинин, Ю. Г. Шевченко. – М. : Наука, 1976. – 235 с.
41. Думанов Х. М. Матриархат: новый взгляд на старую проблему [Электронный ресурс] / Х. М. Думанов, А. И. Першиц // *Вестник Российской Академии Наук*. – 2000. – Т. 70, № 7, с. 621–627. – Режим доступа до журн. :
<http://www.follow.ru/article/326>.
42. Залізняк Л. Л. Доба катастроф у первісній Європі та її історичні наслідки / Л. Л. Залізняк // *Кам'яна доба України* : зб. наук. праць. – К., 2008. – Вип. 11. – С. 96–115.
43. Залізняк Л. Л. Заселення півночі Східної Європи за даними археології / Л. Л. Залізняк // *Етнічна історія народів Європи*. – К., 2000. – Вип. 5. – С. 4–9.
44. Залізняк Л. Л. Культурно-історичні зв'язки Полісся у первісну добу / Л. Л. Залізняк // *Археологія* : наук. журнал. – К., 2001. – № 4. – С. 119–125.
45. Зиневич Г. П. Человек изучает человека / Г. П. Зиневич. – К. : Наук. думка, 1988. – 176 с.
46. Иди М. Возникновение человека. Недостающее звено / М. Иди; пер. с англ. И. Г. Гуровой. – М. : Мир, 1977. – 160 с.
47. Ефименко П. П. Первобытное общество. Очерки по истории палеолитического времени / П. П. Ефименко. – К. : Изд-во Академии Наук УССР, 1953. – 663 с.
48. Кабо В. Р. Первобытная доземледельческая община / В. Р. Кабо. – М. : Наука, 1986. – 304 с.
49. Кликс Ф. Пробуждающееся мышление. У истоков человеческого интеллекта / Ф. Кликс. – М. : Прогресс, 1983. – 198 с.
50. Констэбл Дж. Возникновение человека. Недостающее звено / Дж. Констэбл. – М. : Высш. шк., 1979. – 160 с.
51. Косвен М. О. Матриархат: История проблемы / М. О. Косвен. – М.-Л. : Изд-во АН СССР, 1948. – 329 с.
52. Косвен М. О. Нариси з історії первісної культури / М. О. Косвен; пер. з рос. – К. : Рад. шк., 1955. – 199 с.
53. Куценков П. А. Начало. Очерки истории первобытного и традиционного искусства / П. А. Куценков. – М. : Алетейа, 2001. – 264 с. : ил.
54. Ламберт Д. Доисторический человек : Кембриджский путеводитель / Д. Ламберт; пер. с англ. – Л. : Недра, 1991. – 256 с. : ил.
55. Малинова Р. Прыжок в прошлое. Эксперимент раскрывает тайны древних эпох / Малинова Р., Малина Я. – М. : Мысль, 1988. – 312 с.
56. Марков Г. Е. История хозяйства и материальной культуры в первобытном и раннеклассовом обществе / Г. Е. Марков. – М. : Наука, 1979. – 380 с.
57. Массон В. М. Экономика и социальный строй древних обществ (в свете данных археологии) / В. М. Массон. – Л. : Наука, 1976. – 196 с.

58. Мерцалов В. Логика антропогенеза. Происхождение человека / Виктор Мерцалов. – Спб. : Алетейя, 2008. – 296 с.
59. Мириманов В. Б. Первобытное и традиционное искусство / В. Б. Мириманов. – Москва-Дрезден : Искусство-Верлаг, 1973. – 320 с. (Серия “Малая история искусств”).
60. Москаленко О. Ю. Про виникнення астрономічних знань у пізньому палеоліті / О. Ю. Москаленко // Література та культура Полісся : зб. наук. праць. – Ніжин, 2009. – Вип. 56 : Проблеми філології, історії та культури XIX–XX ст. в сучасному науковому контексті. – С.136–150.
61. Нестурх М. Ф. Происхождение человека / М. Ф. Нестурх. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – М. : Наука, 1970. – 439 с. : ил.
62. Нестурх, М. Ф. Родословная человека / М. Ф. Нестурх, Н. М. Пожарицкая. – М : Знание, 1972. – 48 с. : ил.
63. Павленко Ю. В. Раннеклассовое общество : генезис и пути развития / Ю. В. Павленко. – К. : Наук. думка, 1989. – 256 с.
64. Первобытное общество. Основные проблемы развития / [под ред. А. И. Першица]. – М. : Наука, 1975. – 288 с. .
65. Поршнев Б. Ф. О начале человеческой истории (проблемы палеопсихологии). – М. : Мысль, 1974. – 487 с
66. Придо Т. Возникновение человека. Кроманьонский человек / Т. Придо. – М. : Мир, 1979. – 159 с.
67. Природа и древний человек. (Основные этапы развития палеолитического человека и его культуры на территории СССР в плейстоцене / [Г. И. Лазуков, М. Д. Гвоздовер, Я. Я. Рогинский, М. И. Урысон и др.]. – М. : Мысль, 1981. – 223 с. : ил., табл., схем., карт., диагр.
68. Ранов В. А. Древнейшие страницы истории человечества / В. А. Ранов. – М. : Просвещение, 1988. – 158 с. : ил.
69. Рогинский Я. Я. Проблемы антропогенеза / Я. Я. Рогинский. – [2-е изд.]. – М. : Высш. шк., 1977. – 340 с.
70. Румянцев А. М. Возникновение и развитие первобытного способа производства. Присваивающее хозяйство : (политико-экономические очерки) / А. М. Румянцев. – М. : Наука, 1981. – 262 с.
71. Румянцев А. М. Возникновение и развитие первобытного способа производства. Первобытное воспроизводящее хозяйство : (политико-экономические очерки) / А. М. Румянцев. – М. : Наука, 1985. – 181 с.
72. Румянцев А. М. Первобытный способ производства : (политико-экономические очерки). – [2-е изд., доп. и испр.]. – М. : Наука, 1987. – 328 с.
73. Сапожникова Г. В. Кістяні знаряддя неандертальців Криму / Г. В. Сапожникова // Кам'яна доба України : зб. наук. праць. – К., 2008. – Вип. 11. – С. 52–58.
74. Семенов Ю. И. Как возникло человечество / Ю. И. Семенов. – М. : Наука, 1966. – 576 с.
75. Семёнов, Ю.И. На заре человеческой истории / Ю. И. Семенов. – М. : Мысль, 1989. – 318 с.
76. Семенов Ю. И. Происхождение брака и семьи / Ю. И. Семенов. – М. : Мысль, 1974. – 308 с.
77. Степанчук В. М. Льодовики, мамонти та первісні люди: Україна мільйон років тому / В. М. Степанчук . – К. : Наш час, 2007 . – 192 с. : іл. + 4 арк. іл. – (Серія "Невідома Україна").
78. Степанчук В. М. Нові дані до вивчення ранніх етапів освоєння території Східноєвропейської рівнини у палеоліті / В. М. Степанчук, С. М. Рижов, Ж. М. Матвіїшина, С. П. Кармазиненко // Кам'яна доба України : зб. наук. праць. – К., 2008. – Вип. 11. – С. 23–41.
79. Столяр А. Д. Происхождение изобразительного искусства / А. Д. Столяр. – М. : Искусство, 1985. – 300 с.

80. Токарев С. А. Ранние формы религии и их развитие / С. А. Токарев. – М. : Политиздат, 1990. – 622 с.
81. Уайт Э. Первые люди / Э. Уайт, Дейл М. Браун; пер. с англ. И. Гуровой; [ред. и предисл. Ю. Г. Рычкова]. – М. : Мир, 1978. – 156 с. – (Серия “Возникновение человека”).
82. Файмберг Л. А. У истоков социогенеза : от стада обезьян к общине древних людей / Л. А. Файмберг. – М. : Наука, 1980. – 441 с.
83. Художественная культура первобытного общества. Хрестоматия / [сост. И. А. Химик]. – СПб. : Славия, 1994. – 415 с. : ил.
84. Чебоксаров Н. Н., Чебоксарова И. А. Народы мира. Расы. Культура / Н. Н. Чебоксаров, И. А. Чебоксарова. – [2-е изд.]. – М. : Наука, 1985. – 272 с.
85. Шнирельман В. А. Возникновение производящего хозяйства / В. А. Шнирельман. – М. : Наука, 1989. – 448 с.
86. Этнография, как источник реконструкции истории первобытного общества : сб. статей / [отв. ред. А. И. Першиц]. – М. : Наука, 1979. – 168 с.

ІСТОРІЯ СТАРОДАВНЬОГО СХОДУ

Джерела:

1. Геродот. История. – Л. : Наука, 1972, кн. I, III.
2. Гроссман Ю. История стародавнього світу : Практикум : Навч. посібник для іст. фак. унів / Юрій Гроссман, Ігор Лісовий. – Львів : Вища шк. : Вид-во при Львів. ун-ті, 1985. – 223 с.
3. Законы Вавилонии, Ассирии и Хеттского царства / Перевод и комментарии И. М. Дьяконова // Вестник древней истории. – 1952. – № 3–4.
4. Практикум по истории древнего мира. Вып. 1. Древний Восток : Для студентов з/о 1 курса исторического факультета / Под ред. И. С. Свенцицкой. – М. : Просвещение, 1981. – 118 с.
5. Практикум по истории древнего мира / сост. Н. Л. Просина и И. С. Свенцицкая. – Изд. 2-е, дополненное. – М. : Просвещение, 1972. – 278 с.
6. Тематическая хрестоматия по истории древнего мира. Вып 1. Древний Восток / Сост. Н.И. Пикус. М. : Изд-во МГУ, 1963. – 218 с.
7. Хрестоматия по истории древнего Востока. Ч. 1. / Под ред. акад. М. А. Коростовцева, Кацнельсона И. С., проф. В. И. Кузищина. – М.: Высшая школа, 1980. – 328 с.
8. Хрестоматия по истории древнего Востока. Ч. 2. / Под ред. М. А. Коростовцева, И. С. Кацнельсона, В. И. Кузищина. – М.: Высшая школа, 1980. – 256 с.
9. Хрестоматия по истории древнего Востока / Под ред. В. В. Струве, Д. Г. Редера. – М. : Изд-во вост. лит., 1963. – 544 с.
10. Хрестоматия по истории древнего мира / Под ред. В.Г. Боруховича. Саратов : Изд-во Саратовского у-та, 1973. – 115 с.
11. Хрестоматия по истории древнего мира. Древний Восток. Т. 1. / Под ред. В. В. Струве. – М. : Учебно-пед. изд., 1950. – 341 с.
12. Хрестоматия по истории древнего мира [Текст] / Сост. Ю. С. Крушкол, Н.Ф. Мурыгина, Е.А. Черкасова. – М. : Просвещение, 1975. – 272 с. : ил.
13. Хрестоматия по истории древнего мира (пособие для учителей) / Под ред. Е.Черкасовой. – М. : Высшая школа, 1991. – С. 27–55.

Навчальні посібники та монографії:

14. Авдиев В. И. История древнего Востока. Изд. 3-е / В. И. Авдиев. – М. : Высшая шк., 1970. – 607 с.
15. Алимов И. А. Срединное государство : Введение в традиционную культуру Китая /И. А. Алимов, М. Е. Ермаков, А. С. Мартынов. – М. : Изд. дом “Муравей”, 1998. – 287 с.
16. Амусин А. Рукописи Мертвого моря / А. Амусин. – М. : Наука, 1968. – 243 с.

17. Атлас Древнего мира [Текст] / Э. Миллард ; пер. Л. Седов ; илл. Р. Барнетт. – М. : АСТ, 1999. – 64 с.
18. Афанасьева В. К. Искусство Древнего Востока / В. К. Афанасьева, В. Г. Луконин, Н. А. Померанцева. – М. : Высшая шк., 1976. – 375 с. : ил. (Малая история искусств).
19. Белявский В.А. Вавилон легендарный и Вавилон исторический / В. А. Белявский. – М. : Мысль, 1971. – 319 с. с илл. и карт.
20. Берлев О. Д. Трудовое население Египта в эпоху Среднего царства / О. Д. Берлев. – М. : Наука, 1972. – 364 с.
21. Бонгард-Левин Г. М. Древняя Индия. Исторический очерк / Г. М. Бонгард-Левин, Г. Ф. Ильин – М. : Наука, 1969. – 736 с.
22. Бонгард-Левин Г. М. Общество и государство древней Индии // ВДИ. – 1981. – № 1.
23. Васильев Л. С. История Востока. В 2-х т. / Л. С. Васильев. – М. : Высш. шк., 1994. Т.1. – 495 с.; Т. 2. – 495 с.
24. Васильев А. М. Египет и египтяне / А. М. Васильев. – М. : Мысль, 1986. – 255 с.
25. Васильев Л. С. Культы, религии, традиции в Китае / Л. С. Васильев. – М. : Наука, 1980. – 484 с.
26. Васильев Л. С. Проблемы генезиса Китайского государства / Л. С. Васильев. – М. : Наука, 1983. – 327 с.
27. Герни О. Р. Хетты / О. Р. Герни ; пер. с англ. Н. М. Лозинский , Н. А. Толстой. – М. : Наука, 1987. – 240 с.
28. Годер Г. И. Методическое пособие по истории древнего мира. Изд. 3-е, доп. и испр. / Г. И. Годер. – М. : Просвещение, 1977. – 352 с. : ил.
29. Голоси стародавньої Індії : антологія давньоіндійської літератури / Пер. із санскриту, упоряд. П. Ріттер. – К. : Дніпро, 1982. – 351 с.
30. Дандамаев М. А. Политическая история Ахеменидской державы / М. А. Дандамаев. – М. : Наука, 1985. – 324 с.
31. Дмитриева Н. А. Искусство древнего мира / Н. А. Дмитриева, Н. А. Виноградова. – М. : Наука, 1986. – 207 с.
32. Древние цивилизации / Под общей ред. Г. М. Бонгард-Левина. – М. : Мысль, 1989. – 479 с. : ил.
33. Эндаков А. В. Общество и государство Древнего Египта VII–IV вв. до н. э. / А. В. Эндаков. – Новосибирск : НГПИ, 1988. – 236 с.
34. Замаровський В. Їх величності піраміди / В. Замаровський. – К. : Веселка, 1988. – 376 с.
35. Замаровский В. Тайны хеттов [Текст] / [пер. со словац. О. М. Малевича, И. М. Порочкиной] ; АН СССР. – М. : Наука, 1968. – 335 с. : ил.
36. Замаровський В. Спочатку був Шумер [Текст] / [пер. із словацької Дмитра Андрухова]. – К. : Веселка, 1983. – 207 с.
37. Ильин Г.Ф. Религии древней Индии / Г. Ф. Ильин. – М. : Изд-во Акад. наук СССР, 1959. – 48 с.
38. История Древнего Востока. Зарождение классового общества и первые очаги рабовладельческой цивилизации / ред. Г. М. Бонгард-Левин. – М. : Наука, 1983. – 534 с.
39. История Древнего Востока : учебник / А. А. Вигасин [и др.] ; под ред. В. И. Кузищина. – 3-е изд., перераб. и доп. – М. : Высшая шк., 2002. – 460 с.
40. История Древнего Востока: Материалы по историографии [Текст] : учеб. пособие / Сост. А. А. Вигасин, С. С. Соловьева, ред. В. И. Кузищин. – М. : Изд-во МГУ, 1991. – 200 с.
41. История Древнего Египта [Текст] : научное издание / Ю. Я. Перепелкин; под общ. ред. А. Л. Вассоевича. - СПб. : Летний сад, 2001. – 608 с.
42. История Китая с древнейших времен до наших дней / Под ред. Л. В. Симоновской, М. Ф. Юрьева. М. : Высшая шк., 1974. – 532 с.
43. Источниковедение истории древнего Востока / Под ред. В. И. Кузищина. – М. : Высшая шк., 1984. – 392 с.
44. Качановский Ю. В. Рабовладение, феодализм или азиатский способ производства? / Ю. В. Качановский – М. : Наука, 1971. – 288 с.

45. Кіндер Г. Всесвітня історія : dtv-Atlas / Кіндер Г., Хільгеман В. ; пер. з нім. – К. : Знання-Прес, 2001. – 631 с.
46. Китайские социальные утопии / отв. ред. Л. Н. Борох. – М. : Наука, 1987. – 312 с.
47. Клочков И.С. Духовная культура Вавилона: человек, судьба. Время. Очерки / И. С. Клочков. – М. : Наука, 1983. – 246 с.
48. Косамби Д. Культура и цивилизация древней Индии : исторический очерк / пер. с англ. М. Б. Граковой-Свиридовой. – М. : Прогресс, 1991. – 216 с.
49. Косідовський З. Коли сонце було богом / З. Косідовський. – К. : Дитвидав, 1963. – 344 с.
50. Крамер С. Н. История начинается в Шумере [Текст] / С. Н. Крамер. – М. : Наука, 1965. – 256 с.
51. Крижанівський О. Історія Стародавнього Сходу. Навчальний посібник / О. П. Крижанівський. – К. : Либідь, 2002. – 590 с.
52. Крюков М. В. Древние китайцы в эпоху централизованных империй / М. В. Крюков, Л. С. Переломов, М. В. Софронов, Н. Н. Чебоксаров. – М. : Наука, 1983. – 416 с.
53. Маккуин Дж. Хетты и их современники в Малой Азии / Пер. с англ., отв. ред. и автор послесл. В. Г. Ардзинба. – М. : Гл. ред. восточ. лит-ры изд-ва “Наука”, 1983. – 184 с.
54. Малявин В. В. Китайская цивилизация / В. В. Малявин. – М. : ИПЦ “Астрель” “Издательство АСТ”, 2001. – 632 с.
55. Менабде Э.А. К вопросу об экономическом развитии Хеттского царства (по данным Хеттских законов): Проблемы социально-экономической истории древнего мира. – М. : Изд-во АН СССР, 1963. – С. 73
56. Матвеев К. П. Ассирийцы и ассирийская проблема в новое и новейшее время / К. П. Матвеев. – М. : Наука, 1979. – 189 с.
57. Монтэ. П. Египет Рамсесов. Повседневная жизнь египтян во времена великих фараонов / Пер. с франц. Ф. Л. Мендельсона. – М. : Наука, 1989. – 376 с.
58. Нарайян Р. К. Боги, демоны и другие [Текст] : [Инд. мифы] / Р. К. Нарайян; [пер. с англ. Ю. С. Родман, предисл. А. Я. Сыркина], АН СССР, Ин-т востоковедения. – М. : Наука, 1975. – 255 с.
59. Никифоров В. Н. Восток и всемирная история / В. Н. Никифоров. – М. : Наука, 1977. – 359 с.
60. Переломов Л. С. Империя Цинь – первое централизованное государство в истории Китая / Л. С. Переломов. – М.: Наука, 1992. – 252 с.
61. Попов В. П. О статусе рабов в хеттском обществе // Вестник древней истории. – 1969. – №3. – С. 73–81.
62. Редер Д. Г. Історія стародавнього світу [Текст] : навчальний посібник для пед. ін-тів / Д. Г. Редер, К. О. Черкасова; за ред. Ю. С. Крушкол. – К. : Вища школа, 1972. – Ч. 1. – 249 с. : іл.
63. Редер Д. Г. История Древнего мира. Ч. 1. Первобытное общество и Древний Восток [Текст] : учеб. пособие / Д. Г. Редер, Е. А. Черкасова. - 2-е изд., испр. и доп. – М. : Просвещение, 1979, 1985. – 288 с. : ил.
64. Редер Д. Г. К вопросу о юридическом положении рабов по законам Хаммурапи / Д. Г. Редер. – Древний Восток. Сб. 1. – М. : Наука, 1975. – С. 230–245.
65. Савельева Т. Н. Как жили египтяне во время строительства египетских пирамид / Т. Н. Савельева. – М. : Наука, 1971. – 118 с.
66. Сычев Н. Л. Китайский костюм : символика, история, трактовка в литературе и искусстве / Н. Л. Сычев, В. Л. Сычев. – М. : Наука, 1975. – 133 с.
67. Смолин Г. Я. Источниковедение древней истории Китая : учеб. пособие / Г. Я. Смолин. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1987. – 185 с.
68. Стучевский И. А. Зависимое население Древнего Египта [Текст] / И. А. Стучевский ; Акад. наук СССР. Ин-т народов Азии. – М. : Наука, 1966. – 163 с.
69. Стучевский И. А. Земледельцы государственного хозяйства древнего Египта эпохи Рамессидов [Текст] / И. А. Стучевский ; отв. ред. М. А. Коростовцев. – М. : Наука, 1982. – 256 с.

70. Стучевский И. А. Межгосударственные отношения и дипломатия на Древнем Востоке / И. А. Стучевский. – М. : Наука, 1987. – 311 с.
71. Стучевский И. А. Рамзес II и Херихор. Из истории Древнего Египта эпохи Рамесидов / И. А. Стучевский. – М. : Наука, 1984. – 240 с.
72. Ткачук П. Д. Історія первісного суспільства, стародавнього Сходу й античних цивілізацій у термінах, назвах, поняттях і датах : навч.- метод. посіб. для студ. іст. ф-тів ін-тутів, ун-тів та вчителів історії. – Вип. 2 / П. Д. Ткачук. – Луцьк : Вид-во обл. друк., 2003. – 174 с.
73. Ткачук П. Д. Історія стародавнього Сходу й античних країн у термінах, назвах, поняттях і датах : тлумач. слов. для студ. іст. ф-тів ін-тутів, ун-тів та вчителів історії / П. Д. Ткачук. – Луцьк : Надстир'я, 1992. – 114 с.
74. Токарев С. А. Религия в истории народов мира / С. А. Токарев; 2-е изд. – М. : Наука, 1965. – 437 с.
75. Тураев Б. А. История Древнего Востока [Текст] : научное издание / Б. А. Тураев. – Мн. : Харвест, 2002. – 752 с.
76. Фрай Р. Наследие Ирана / Р. Фрай. – М. : Наука, 1972. – 467 с.
77. Фрай Р. Н. Зороастрийские представления / Р. Н. Фрай. – М. : Наука, 1972. – 628 с.
78. Фицджеральд С. П. Китай : краткая история культуры / С. П. Фицджеральд. – М. : Евразия, 1998. – 456 с.
79. Федоренко Н. Т. Древние памятники китайской литературы / Н. Т. Федоренко. – М. : Наука, 1978. – 319 с.
80. Феномен восточного деспотизма: структура управления и власти. – М. : Наука, Издат. фирма “Восточная литература”, 1993. – 392 с.
81. Шифман И. Ш. Финикийские мореходы / И. Ш. Шифман. – М. : Наука, 1965. – 82 с.